

Група 11

Урок № 27

Тема: Демократична держава

Мета: дізнатися, що таке «демократія» і як такий суспільний устрій впливає на наше життя; визначити ознаки, слабкі та сильні сторони демократії; з'ясувати, чому в демократичних державах важливим є поділ влади на три гілки; визначити, в чому полягає цінність демократії та якою є користь демократії як для кожної людини, так і для суспільства в загалом.

Матеріали до уроку

Що означає термін «демократія»?

Під демократією ми розуміємо спосіб правління, який залежить від волі народу. Основою демократії є свобода та рівність усіх громадян, які колективно мають можливість через вибори здійснювати урядування.

Демократія – це передусім рівність перед законами: немає жодних привілеїв чи особливих прав, звуження чи позбавлення прав для тих хто представляє ті чи інші спільноти.

Авраам Лінкольн характеризує демократію як **«владу народу, створену народом та для народу»**.

Влада народу означає, що влада йде від народу: народ – це верховна влада, що здійснює або надає повноваження, і той хто наділений частиною повноважень, несе відповідальність за народ.

«Створена народом»: влада здійснюється або через вибраних представників, або через вибраних представників, або безпосередньо громадянами.

«Для народу»: влада здійснюється, щоб служити інтересам народу, тобто для суспільної користі.

Отже, «Демократія» – це організація та функціонування державної влади на засадах визнання народу джерелом державної влади, що передбачає забезпечення прав громадян і участь народу в управлінні державою».

Розрізняють «безпосередню» (пряму) і «представницьку» демократії.

Безпосередня демократія – пряме волевиявлення народу, що здійснюється шляхом референдумів, виборів, обговорення проектів нормативних актів; участь у виборах органів державної влади; загальних зборів громадян; мітингів, звітів депутатів і виконавчих органів перед населенням, подання петицій тощо.

Представницька демократія – вираження волі громадян через обраних ними представників до органів державної влади: народних депутатів, президента, депутатів органів місцевого самоврядування.

Найважливішою засадою демократії є проведення загальних рівних і вільних виборів. Вибори є демократичними лише за наявності альтернативи вибору.

Неодмінною умовою демократичного виборчого процесу є свобода висловлення своєї думки, багатоманітність пропозицій і право на участь у виборах для різних меншин та політичної опозиції.

Термін «демократія» використовують не лише для характеристики форми державного устрою, а й для визначення устрою будь-якої організації, у якій забезпечується рівноправна участь її членів в управлінні та ухваленні рішень.

У наш час демократія як така є **важливою й загально визнаною цінністю**. Проте вона набуває справжньої сили, тільки якщо люди знають, за що

вони цінують демократію, чого хочуть досягти та що захищатимуть. Саме основні ознаки демократії роблять її тією цінністю, яку варто обстоювати й захищати.

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ДЕМОКРАТІЇ

- **наявність, гарантованість і забезпечення прав і свобод** (особистих, політичних, економічних, соціальних, культурних), які закріплюються як в конституції так і в інших нормативно-правових актах. В демократичному суспільстві права людини не лише прописуються на папері, а й гарантуються і забезпечуються державою і громадяни активно користуються своїми правами, які надають доступ до широких можливостей, до забезпечення реалізації своїх можливостей та потреб кожному!!!

- **поділ влади на три гілки.** У кожній сучасній демократичній державі державну владу поділено на три самостійні незалежні гілки: законодавчу, виконавчу та судову. Кожна із цих гілок представлена уповноваженими органами, які є незалежними один від одного. Повноваження, якими їх наділено, дають змогу стримувати один одного та здійснювати взаємний контроль. Мета такого поділу органів державної влади – збалансувати управління державою та унеможливити узурпацію влади певними органами чи посадовими особами.

Законодавча влада – одна з гілок державної влади, якій народом делеговано виключне право ухвалювати закони, а також контролювати роботу уряду, інших посадових осіб. Орган, що здійснює законотворчість, є органом законодавчої влади. Парламент – єдиний орган у державі, який наділено правом ухвалювати та скасовувати закони, а також вносити до них зміни.

Виконавча влада – одна з гілок державної влади, якій делеговано сукупність повноважень з управління державними справами (контрольні, адміністративні, виконавчі, розпорядчі тощо) і на яку покладається функція виконання законів, які ухвалює законодавча влада.

Вищими органами у системі виконавчої влади є глава держави або уряд.

Судова влада – одна з гілок влади, яка здійснює правосуддя, тобто розглядає та вирішує справи про правопорушення (злочини) і спори між особами.

Органи, на яких покладено цю функцію, називають органами судової влади. Правосуддя здійснюють суди.

Суд – це державний орган, до компетенції якого належить відправлення правосуддя через розгляд адміністративних, кримінальних і цивільних справ та прийняття у цих справах законних рішень. Суд є незалежним органом влади. Він підпорядковується тільки закону. Рішення, прийняті судом, є обов'язковими.

- **наявність у державі представницьких органів державної влади та місцевого управління (самоврядування) різних рівнів, що формуються шляхом обрання.** Саме через органи самоврядування жителі громад визначають та вирішують нагальні проблеми та питання (прибирання чи озеленення території біля будинку, ремонт та будівництво доріг чи прибудинкових територій, робота громадського транспорту, забезпечення місць для дітей в дитячих садочках та школах, розвиток інфраструктури, забезпечення функціонування лікарень, поліклінік, тощо...).

- **рівність всіх людей перед законом**, - рівний статус усіх громадян, всі громадяни однаково захищаються законом;

- **вибори, референдум** надають можливість кожному впливати на прийняті рішення, виражати своє ставлення, обирати та бути обраним до органів влади чи самоврядування.

- **виборність органів влади.** Виборні органи формуються шляхом волевиявлення більшості з визначеними повноваженнями та терміном, який, як правило, становить 4-5 років й може бути обмежений 2 термінами (президент держави);

- **підзвітність і підконтрольність органів влади, яких обирають виборці.** Органи влади обов'язково періодично звітують про свою роботу, інформують суспільство про свою діяльність, яка є прозорою, а законодавством передбачено шляхи дострокового припинення діяльності таких органів чи депутатів в разі порушення законів, невиконання поставлених завдань, обіцянок, тощо.

- **політичний плюралізм** (багатопартійність). Громадяни чи групи можуть створювати або об'єднуватись у партії або групи, неурядові організації тощо, аби просувати свої інтереси чи політичні завдання;

- **ідеологічний плюралізм** (відсутність панівної ідеології, визнання права на існування різних ідеологій);

- **взаємна відповідальність громадянина й держави** (взаємні права та обов'язки). Органи держави, посадовці діють виключно в межах своїх повноважень за законами, відповідно до законів та на основі законів. Кожній особі дозволено робити все, що прямо не заборонено законом, не порушуючи права інших й дотримуватися та виконувати покладені державою на неї обов'язки (не порушувати законів, сплачувати податки, не завдавати шкоди природі, тощо).

- **наявність справедливого незалежного суду**, завданням якого є стояти на сторожі закону: «розсуджувати» спори та конфлікти, захищати порушені права, притягувати до відповідальності винних осіб.

Демократія надає свободу людям, але й встановлює межі цієї свободи заради дотримання рівних прав, проте ці межі не порушують особистих прав і свобод кожної людини.

Якими є сильні сторони демократії?

1. Демократичне суспільство – це цивілізоване суспільство, де усі конфлікти вирішуються виключно ненасильницькими методами

2. Демократичні держави – це пацифістські держави (заперечують збройні шляхи вирішення будь-яких проблем)

3. За демократії зміна політичного керівництва відбувається без зміни системи правління.

4. Рішення приймаються шляхом переговорів, а не нав'язуються владою

5. Права людини засновані на людській гідності.

Урок № 28

Тема: Демократична держава

Мета: дослідити як демократичні процедури забезпечують народовладдя у демократичній державі; вивчити поняття «народовладдя»; принципи виборчого права.

Матеріал до уроку

Народовладдя реалізується через інститути *безпосередньої* (прямої) чи *представницької* (виборної) демократії і є проявом політичної активності громадян. Щоб не стати об'єктом маніпуляції, громадянам важливо свідомо ставитися до своєї участі у політичному житті держави.

Народовладдя стає реально можливим завдяки існуванню **таких інститутів демократії:**

1. Право обирати і бути обраним
2. Свобода слова
3. Свобода самоорганізації

Щоб ці інститути належно діяли, у конституціях та законах в демократичних державах передбачено систему **демократичних процедур:**

1. ВІЛЬНІ ТА ЧЕСНІ ВИБОРИ	4. ВІДКРИТЕ ОБГОВОРЕННЯ КАНДИДАТУР НА ВИБОРАХ АБО ПИТАНЬ РЕФЕРЕНДУМУ
2. РЕФЕРЕНДУМ, ПЛЕБІСЦИТ (ОПИТУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ)	5. ДЕЛЕГУВАННЯ ВИБОРЦЯМИ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕДСТАВНИКАМ, ОБРАНИМ ДО ОРГАНІВ ВЛАДИ
3. ГОЛОСУВАННЯ – ВІДКРИТЕ АБО ТАЄМНЕ	6. ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЗА ДОПОМОГОЮ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ...

Демократія сьогодні – не просто влада народу, а механізм здійснення державної влади, який забезпечує виконання волі більшості громадян з урахуванням інтересів меншості.

У сучасних демократіях владу від імені народу здійснюють обрані ним представники. Органи представницької влади формуються через процедуру **виборів**.

Вибори дають можливість громадянам висловити своє ставлення до політиків (підтримати чи не підтримати того чи того кандидата/партію), брати участь у формуванні складу виборних органів, впливати на політику (підтримувати чи не підтримувати через обраних депутатів напями внутрішньої чи зовнішньої політики) тощо.

Вибори представників до органів центральної влади та місцевого самоврядування (депутатів) – це делегування їм права представляти наші з вами інтереси та забезпечувати рівні права та можливості для усіх в суспільстві.

Усі громадяни мають виборче право, тобто з 18 років можуть обирати (активне) чи бути обраними (пасивне) до представницьких органів влади. Громадяни держави, які мають право брати участь у виборах, є виборцями. Коло виборців, що має намір голосувати чи голосує за певну політичну партію на парламентських, президентських і місцевих виборах, називається електоратом (від латин. elector – виборець).

Порядок формування виборних органів держави й органів місцевого управління (самоврядування) на основі конституції та законів називається виборчою системою.

Розрізняють мажоритарну, пропорційну та змішану виборчі системи

Мажоритарна система (від фр. *majorite* – більшість) – система визначення результатів виборів, завдяки якій депутатські мандати (один або кілька) отримують ті кандидати, які набрали більше голосів за інших.

Мажоритарна система застосовується у 83 країнах світу, серед яких — США, Франція, Великобританія, Канада, Україна та інші. Мажоритарну систему застосовують у багатьох країнах світу як на рівні місцевого самоврядування, так і на загальнодержавному.

У мажоритарній системі **держава поділяється на виборчі округи** переважно одномандатні (з усіх кандидатів обирають одну особу), проте інколи бувають і багатомандатні (зі списку обирають одночасно кілька жінок та чоловіків до депутатського корпусу). **Один виборчий округ – 1 мандат.** В кожному виборчому окрузі висувуються свої кандидати в депутати.

Ось, до прикладу, у нас є уявна держава, парламент якої складається із 21 депутата. Вона поділена на 21 одномандатний виборчий округ. Від кожного округу буде обрано по одному депутату. В кожному окрузі висувуються інші кандидати в депутати.

В кожному виборчому окрузі укладаються бюлетені для голосування із прізвищами кандидатів. В день голосування кожен виборець в бюлетені робить лише одну позначку за того чи іншого кандидата.

Мажоритарні системи можуть бути:

а) відносної більшості – обраними вважають депутатів які отримали найбільшу кількість голосів виборців, що взяли участь у голосуванні, а за умови рівності голосів проводять повторні вибори або жеребкування;

б) абсолютної більшості – обраними вважають депутатів, за яких проголосувала більш ніж половина виборців, що прийшли на вибори, тобто 50 % + 1 голос.

Якщо жоден із кандидатів не набрали необхідної кількості голосів, проводять **повторні вибори**, в яких беруть участь двоє кандидатів, що набрали найбільшу кількість голосів. Як правило, за такою системою обираються президенти більшості держав світу і Президент України.

Пропорційна система (від латин. *proportio* – сумірність) – система визначення результатів виборів, за якої депутатські мандати розподіляють між партіями пропорційно кількості поданих за них голосів виборців у багатомандатному окрузі. Тобто що більший відсоток голосів отримала партія на виборах, то більший відсоток депутатів вона матиме в парламенті.

Вперше пропорційна система була застосована у 1889 році в Бельгії. На сьогодні 57 країн використовують цю систему, серед яких — ФРН, Італія, Австрія, Бельгія, Швейцарія, Україна).

Ось у нас є уявна держава вибори в якій відбуваються за пропорційною системою. За такою системою в державі утворюється один багатомандатний округ, на якому обирають 21 депутата.

Виборчі бюлетені для голосування є однаковими на всій території держави. В бюлетені вказуються назви політичних партій та прізвища перших 5 лідерів

партії. Кожна політична партія складає список з кандидатів в депутати чисельністю не більше загальної кількості мандатів в державі. В нашому випадку це 21. В день голосування кожен виборець в бюлетені робить лише одну позначку за ту чи іншу партію. Після підрахунку голосів по всій державі, місця у парламенті розподіляються пропорційно в залежності від отриманих відсотків голосів виборців. У нашій ситуації, наприклад, партія №1 набрала 30% голосів виборців і, відповідно, 6 кандидатів цієї партії стануть депутатами, а партія №2 набрала 55% голосів виборців і, відповідно, 12 кандидатів цієї партії стануть депутатами. Партія №3 набрала, відповідно 15% і 3 (трое) з кандидатів цієї партії стануть депутатами.

У окремих державах половину депутатів обирають за мажоритарною системою, а другу половину – за пропорційною.

Обрані народом представники до органів влади чи місцевого самоврядування (на посади) здійснюють управління державою, областю чи містом/селом/селищем, а тепер – у межах об'єднаної територіальної громади упродовж визначеного законом строку. Саме за результатами голосування виборців формується більшість, що на неї покладено управління державою, та меншість, яка переходить в опозицію і контролює діяльність більшості.

Громадяни беруть участь у виборах на основі **виборчого права**.

Проведення виборів із належним дотриманням демократичних принципів виборчого права дає підстави вважати, що такі вибори є справедливими.

Основні принципи виборчого права у більшості демократичних держав є подібними.

1) вибори є вільними. Людина сама вирішує, йти їй на вибори чи ні, ніхто її не може примусити.

2) вибори є загальними (загальне виборче право). Мають право брати участь у виборах всі громадяни, які відповідають вимогам виборчого права держави. До таких вимог у більшості країн світу належать:

а) віковий ценз — встановлена законом вимога, за якою право участі у виборах отримується із досягненням певного віку (на сьогодні — 18 років, у Великобританії до 1969 р., у Франції до 1974 р. — 21 р.);

б) ценз осілості — вимога, за якою виборче право надається лише тим громадянам, які проживають на тій чи іншій території протягом певного часу (в США — 1 місяць, у Франції — 6, в Канаді — 12 міс., у Норвегії — 10 років, в певних країнах цензом осілості є наявність постійного місця проживання);

в) ценз громадянства — необхідність бути громадянином держави;

г) ценз на стан здоров'я — участь у виборах можуть брати лише дієздатні особи. Нагадаємо, що цивільну дієздатність має особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Тобто будь яка особа, якщо у зв'язку з психічними розладами або за іншими причинами не визнана судом недієздатною. Більше про це розповідає стаття 30 Цивільного кодексу України.

Для осіб, які хочуть скористатися *пасивним* виборчим правом, встановлюються жорсткіші обмеження. Вони є різні у різних країнах і зазвичай:

а) збільшується віковий ценз (21-25 років у парламент, 35-50 р. на посаду президента);

б) збільшується ценз осілості (5 і більше років для кандидатів у депутати парламенту, 10-15 років — для кандидатів на посаду президента);

в) висуваються додаткові вимоги у вигляді заборони обіймати певні посади, буває навіть - обов'язку сповідувати певну релігію, тощо;

3) вибори є рівними (рівне виборче право). Одна особа-виборець має право одного голосу;

4) вибори є прямими. *Прямі вибори* — система, за якою виборці мають можливість прямо висловити своє ставлення до кандидата шляхом подачі голосів (Україна, Росія, Франція, Польща).

5) вибори є таємними. Таємне голосування — порядок подачі голосів, при якому виборець заповнює бюлетень в ізольованому приміщенні й особисто вкидає його в урну (в США використовуються машини для голосування);

6) відбуваються шляхом вільного волевиявлення — право кожного і кожної із виборців віддати свій голос за кандидатів, що є привабливішими за політичними, економічними, освітніми чи іншими переконаннями (ніхто не має права примусити голосувати людину за тих з кандидатів, які їй не подобаються з тих чи інших міркувань).

Домашнє завдання:

Підручник: Васильків І. Д. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. // І. Д. Васильків, В. М. Кравчук, О. А. Сливка, І. З. Танчин, Ю. В. Тимошенко, Л. М. Хлипавка. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256 с.

1. Зробити конспект уроку № 27-28
2. Дати письмо відповідь на питання дискусії: «Як Ви вважаєте, які перешкоди для розвитку демократії існують в Україні?»

Виконані завдання надсилайте на електронну пошту

nataliia_matvieieva@ukr.net